

KOŁODZIEJSKA, Jadwiga: Biblioteki publiczne po reformie administracyjnej kraju. Warszawa, Biblioteka Narodowa, 1980. 144 p. 3 t.

A lengyel közművelődési könyvtárak a közigazgatási reform után

Kołodziejska kutatási jelentése lényegesen többet árulna el magáról és tartalmáról, ha a *Hogyan tehet tönkre egy megalapozatlan közigazgatási reform egy szegényes, de szervezeti megalapozottságában mégis eredményesen működő területi közművelődési könyvtári rendszert?* címen jelent volna meg.

Annak megértéséhez, hogy miért volt megalapozatlan az 1975. évi közigazgatási reform, illetve miért vált isten csapásává a könyvtári ellátásra nézve, előbb az ország közigazgatási szerkezetének változásaival kell megismerkednünk.

1975-ig, akárcsak a miénk, a lengyel közigazgatás is három lépcsős volt, a megyei (vajdasági), a járási és a helyi szint egyaránt megvolt benne. Az első két szintet hosszú idő óta nyugalmi helyzetben hagyták. Túlnyomó részt történetileg kialakult egységekből állt. A népi demokratikus korszak közigazgatási reformjai főként a helyi közigazgatás területén jártak időről-időre megrázkódtatásokkal. Történetileg ezen a szinten a kisvárosok és a falukörzetek (gminák) álltak. 1954-ben a 2997 gminából 8790 kisebb körzetet, ún. gromadát létesítettek. 1967-ben 5234-re csökkentették a gromadák számát, majd 1972-ben ismét visszaállították a gminákat, amelyek száma 2500 körül ingadozott. Ezen kívül – a főváros mellett – voltak még megyei (vajdasági) és járási jogú városok is.

A lengyel közművelődési könyvtári koncepció, amelyet még a II. világháború előtt dolgoztak ki, a városi lakosság ellátását a városi könyvtárakra bízta volna, a falusi lakosságét pedig a gmina-könyvtárak és a járási könyvtárak együttműködésével szerette volna megoldani. Konkrétabban: a gmina-könyvtárakhoz csatlakozó ellátóhelyekkel és a járási könyvtárakból kisugárzott szolgáltatásokkal.

A népi demokratikus korszak ezt a koncepciót magáévá tette, és igen következetesen látott hozzá a megvalósításához. A helyi közigazgatás változásai által előidézett problémákat a járási könyvtárak szervező-irányító munkája révén elég hamar és könnyen ki lehetett küszöbölni. Sőt: azáltal hogy időközben megalakultak a vajdasági-városi és a járási-városi könyvtárak, s ezáltal állományban és szakértelemben egyaránt gazdagabbak lettek, a falu könyvtárügye is dinamikusabban fejlődött.

Az 1975. évi közigazgatási reformot megelőzően összesen 8950 könyvtár és fiók működött az országban. Ebből a könyvtárak száma 2898 volt, közülük 21 a vajdasági,

vajdasági-városi, vajdasági jogú városi, 380 a járási, járási-városi, járási jogú városi, 254 a városi és 2243 a gmina-könyvtár.

A reform 49 vajdaságot és 803 várost hozott létre. A vajdasági határokat – kevés tekintettel a történetileg kifejlődött vonzáskörre és „igazodási szokásokra” – a terület, a lakosság, a településszerkezet és a gazdasági-szociális infrastruktúra szempontjából egyaránt aránytalanul állapították meg. A 17 régi vajdaság, középpontjában a kifejlesztett központtal, területének megkisebbedésével jól járt, az újonnan kreált vajdaságok, középpontjukban a vajdasági központi feladatok ellátására általában elégtelenül fejlett volt járási székhelyekkel, pedig nagyon is rosszul. Kicsit élesebben fogalmazva: az ország jelentős részét, már ami a termelőerőkkel és a szolgáltatásokkal való ellátottságot illeti, „gyarmati sorba taszították”.

Azt az ellátó és gondozó funkciót, amit korábban mintegy 400 könyvtár látott el, a reform óta 49-nek kellene ellátnia, ha lenne hozzá „pénze, paripája, fegyvere”. Csak-hogy, a régi vajdasági könyvtárakat kivéve, éppen az a baj, hogy nincs.

A területi közművelődési könyvtári ellátó rendszer most úgy néz ki, mint tájkép földrengés után. Az összeköttetések, csatornák, vezetékek megszakadtak, a korábban fentről sugárzott szolgáltatások nagy területeken nem működnek, a gmina-könyvtárak temérdek fiókjukkal magukra maradtak az ország jelentős részén.

Ha ehhez hozzátesszük: a könyvtári ráfordítások a nehéz gazdasági helyzetben általában is gyorsan csökkennek, a szervezeti rendezetlenség, zavarodottság még veszélyesebbé válik, amit a könyvtárak olvasói és forgalmi adatainak csökkenése máris drasztikusan tükröz.

A lengyel fejlemények úgy hozták, hogy szinte kísérleti körülmények jöttek létre annak bizonyítására, hogy a hatékony könyvtári ellátásban milyen hatalmas szerepe van a megfelelő szervezetnek. A kutatási jelentés nem is mulasztja el az előállt helyzet minden részletének, vonatkozásának bemutatását. Általános, Lengyelország határain túlmutató érdekességet-fontosságot éppen ez kölcsönöz Kołodziejska munkájának.

De mit tehet e helyzet bemutatását követően a kutató szerző? Figyelmeztet és könyörög. Figyelmeztetése természetesen a szervezet iránti felelősségre és arra vonatkozik, hogy e téren nincs helye semmiféle improvizációnak. Könyörgése kétirányú. Egyrészt arra mutat, hogy legalább átmenetileg hagyják meg a volt járási könyvtárak módszertani és ellátó funkcióit a volt járások területén. Részint pedig arra, hogy az újonnan „kinevezett” megyei könyvtárakban gyors ütemben legalább minimálisan szükséges előfeltételeket teremtsenek a megnövekedett feladatok ellátásához.

FUTALA TIBOR